

De Standaard der Letteren (De Standaard)

06.03.2015

Circulation: 107603

94adf0

Page: 4-6

1971

De Standaard

INTERVIEW

RUSLAND POETINS PROPAGANDA

In Rusland is het verhaal belangrijker dan de gebeurtenis, speelt de bevolking haar rol in een theaterstuk, stroken publieke woorden niet met meningen in de huiskamer. Dat is het beeld dat de Brits-Russische journalist Peter Pomerantsev in zijn boek *Niets is waar en alles is mogelijk* schetst. 'We hebben gelukkige verhalen nodig, Pieterrr.'

'GEEF DE
SCHULD
MAAR AAN
MARX'

CORRY HANCKÉ

Peter Pomerantsev hing rond in de betere bars van Moskou waar prachtige jonge vrouwen de aandacht van een 'Forbes' proberen te trekken, om uiteindelijk als minnares van zo'n rijke man een chique appartement te krijgen. Hij onderzocht de verdachte dood van Roeslana Korsjoenova, de jonge Russische die in een reclamespot naar het nieuwste parfum van Nina Ricci hunkerde. Hij praatte met Jana Javovleva, een jonge succesvolle zakenvrouw die plots, zonder aanleiding, achter de tralies verdween. Pomerantsev ontdekte ontluisterende verhalen die helaas op de montagetafel van de televisiezender werden geamputeerd. 'We hebben gelukkige verhalen nodig, Pieterrr', zei de baas van het programma. Dat was de opdracht die vanuit het Kremlin was gekomen.

Is de slogan 'It's the economy, stupid' minder relevant in Rusland? Gebruikt de Russische president Vladimir Poetin propaganda als het middel om de bevolking aan zich te binden?

'Propaganda en public relations worden steeds belangrijker. Poetin gelooft erin omdat hij groot geworden is door propaganda. In 1999 was hij een *no one*. Hij is bekend geworden door een oorlog die voor televisie was gemaakt, de tweede Tsjetsjeense oorlog. Toen steeg zijn populariteit zienderogen. Boris Nemtsov, de politicus die vorige week werd vermoord, schreef ooit dat hij niet kon geloven dat Poetin lang zou overleven als nieuwe machthebber. Hij werd gezien als een *lame duck*. Maar dankzij propaganda is hij nu nog altijd aan de macht.' 'Hoewel. Ik weet niet of hij tot 2008 zou hebben standgehouden als de economie hem geen handje had geholpen. Poetin had een soort "sociaal contract" met de bevolking afgesloten, waarin hij in ruil voor economische groei carte blanche kreeg. Zo wist iedereen dat de verkiezingen nep waren, ze waren een show. Maar ze maakten deel uit van een deal: als jullie dit aanvaardden, dan laten we toe dat jullie kunnen stelen en dat wij ook aan de vleespotten mogen zitten. Het was een subtiel spel, dat ook ten tijde van het communisme werd gespeeld.' 'De economische problemen verstoren die deal. Nu is propaganda alleen niet meer

voldoende. Je merkt dat de rol van de veiligheidsdiensten belangrijker is geworden. Maar je kan de toestand vandaag in geen geval vergelijken met de periode dat Stalin aan het bewind was. Poetin heeft relatief weinig repressie nodig. Hij moet maar één oligarch laten arresteren – zoals Vladimir Jevtoesjenkov in september vorig jaar – en de anderen weten dat ze in het gareel moeten lopen. De strategie van het Kremlin bestaat erin om een beetje macht te gebruiken en een beetje te dreigen, en dat uitgebreid via de media te kenbaar te maken.'

Waarom is Poetin zo bang?

'Meestal wordt gezegd dat hij beseft dat hij niet via democratische verkiezingen aan de macht is gekomen. Hij weet dat de media hem groot hebben gemaakt. Hij beseft dat er nog nooit echte verkiezingen zijn gehouden en daardoor weet het Kremlin niet hoe populair hij in werkelijkheid is. Zijn gezag is op bullshit gebaseerd en daarom is hij zo paranoia.'

'Hou er ook rekening mee dat hij in Dresden was toen de Sovjet-Unie uiteenviel. Hij

werd er van de ene dag op de andere mee geconfronteerd dat zijn land instortte, terwijl de inwoners van Moskou of Sint-Petersburg de sfeer hadden voelen veranderen. Sommigen zeggen dat hij daar een angst voor grote menigten aan heeft overgehouden: als de mensen op straat komen, dan valt de staat. Telkens als er nu massabebogingen worden gehouden, zoals op Maidan, dan komt het Dresdentrauma weer naar boven.'

Propaganda is veel meer dan media. U vertelt over Vladislav Soerkov, die officieel de plaatsvervangend hoofd van het presidentiële bestuur was en later plaatsvervangend premier. Hij wordt de 'demiurg' van het Kremlin genoemd. Is hij het brein achter de propagandamachine van Poetin?

'Neen, tussen 2001 en 2012 was hij de dirigent. De belangrijke posten in de regering, energie, defensie, geheime diensten waren voorbehouden voor de vrienden van Poetin. Zij stonden in voor de hardware. Soerkov was de man van de software. Hij boog voor de mensen die het land echt besturen en

toonde hun zijn trukendoos. Hij stond in die periode in voor propaganda en religie. Hij was verantwoordelijk voor de "showkant" van het regime. Er wordt ook gezegd dat hij betrokken was bij de "lelijkere kanten" van het regime: de Nachtwolven (*Hells Angels die als religieuze patriotten met Mariabeeldjes op hun Harleys rijden, red.*) zijn dankzij hem groot geworden, hij zou skinheads hebben ingezet in zijn beleid.'

'Er wordt ook gezegd dat hij betrokken was bij het beleid in de Krim en in de separatistische gebieden in Oost-Oekraïne. Hij zou Aleksander Borodai naar Donetsk gestuurd hebben die er een tijdje premier heeft gespeeld. Nu zou hij het Oekraïnebeleid in zijn portfolio hebben.'

Boris Nemtsov was tegen de oorlog in Oekraïne. Is hij vermoord omdat hij niet in het plaatje paste?

'De moord op hem was een schok. Nemtsov was heel bekend in Rusland, hij maakte deel uit van het establishment. Hij ging naar dezelfde feestjes, at in dezelfde restaurants als de mensen van het Kremlin. Zijn dood was een schok, maar geen verrassing.

De propaganda had hem afgeschilderd als een verrader, hij had via de sociale media veel doodsb bedreigingen gekregen. Waarschijnlijk zullen we nooit weten waarom hij is vermoord. Elke verklaring daarover zal op ongelooft worden onthaald.'

'Maar daar gaat het niet om. De belangrijkste vraag is wat het Kremlin met het verhaal van de moord doet. Het lijkt erop dat het de schuld voor de moord in de schoenen van de Oekraïense geheime dienst wil schuiven. Zij zou met de moord Rusland willen ontwrichten. In een andere versie wordt de moord aan de radicalen in het Donetsbekken toegeschreven. Met die versie heeft het Kremlin dan een aanleiding om de separatisten in Donetsk te dumpen. Naar verluidt willen ze van hen af. Dus nogmaals: het gaat niet om de gebeurtenis, maar om het verhaal dat er over gespind wordt. Het gaat niet om de realiteit, maar om het theater.'

Behoort de strijd in Oekraïne tot de propaganda?

'Rusland kan Oekraïne niet laten gaan, dat is duidelijk. De twee landen zijn door hun

**'Waarschijnlijk
zullen we nooit
weten waarom
Boris Nemtsov is
vermoord. Elke
verklaring daarover
zal op ongeloof
worden onthaald'**

geschiedenis erg met elkaar verweven. In Rusland wist iedereen dat het Associatieverdrag tussen Oekraïne en de Europese Unie een grap was. Toen het in 2009 op de rails werd gezet, maakte Rusland er geen punt van. Ik geloof echt niet dat Rusland het als een bedreiging zag.'

'Het buitenland is in Rusland pas een issue in 2012 geworden, toen de mensen op straat waren gekomen om fraude bij de verkiezingen aan te klagen. Poetin had thuis alles be-

reikt wat hij wilde bereiken en het werd tijd om nu het buitenlands beleid als een nieuw thema te lanceren. "Rusland maakt zich sterk in de wereld" werd het nieuwe verhaal. Zijn blik naar buiten werd dus niet veroorzaakt door het Europees Associatieverdrag maar omdat het Kremlin dat zo had beslist.'

'Ik vermoed dat ze toen dachten dat ze deze propaganda-oorlog rond het Associatieverdrag wel zouden winnen. Ze moeten een afspraak gehad hebben met de Oekraïense president Viktor Janoekovitsj, zodat hij een terugvalpositie had. Misschien hebben ze hem wel onder druk gezet. Hij is zo'n zwak figuur.'

'Het zal wel jaren duren vooraleer we te weten komen wat er precies is afgesproken, maar alle insiders gaan ervan uit dat Poetin en Janoekovitsj lang geleden al een deal hadden gemaakt, waarvan de Europeanen niet op de hoogte waren. Maar ze hadden geen rekening gehouden met de opstand in Kiev, op het Maidanplein. Toen moest Poetin gaan improviseren.

En nu doet hij maar wat?

'Je improviseert niet zomaar. Kijk naar de muziek: je improviseert rond een thema. De tune is: Oekraïne moet bij de Euraziatische Unie komen. Maar het thema is, volgens mij: armworstelen met de Europese Unie. *(Hij imiteert)* "Ja, laat ons een beetje ruziemaken met de EU over Oekraïne, laat ons een kleine handelsoorlog beginnen, dat zou een goed verhaal voor het journaal zijn".'

'Het gaat in deze oorlog niet om het Donetsbekken. Het gaat niet om de vraag of de separatisten tien dan wel twintig procent in handen krijgen. Het gaat wel om het verhaal dat aan de Russen wordt verteld, namelijk dat "ze proberen Rusland op de knieën te krijgen". Poetins pr-bureaus spelen nu met de vraag wat ze nu nog kunnen doen. Een nieuwe raketcrisis? Een strijd om de nucleaire wapens?'

'En het Westen vraagt zich de hele tijd af: wat wil Poetin? Wil hij dat Oekraïne neutraal is? Wil hij dat Oekraïne niet bij de Navo komt? Wel, dat heeft het Westen al gegarandeerd. Obama heeft van in den beginne gezegd dat Oekraïne niet bij de Navo komt. Maar dat was niet wat Poetin wilde horen, hij wou iets anders. Hij heeft iets groots nodig. Hij wil kunnen zeggen: Rusland staat weer op de kaart. Op dit moment heeft hij nog niets gevonden waarmee hij tevreden kan zijn. Ik ben benieuwd waar dit verhaal zal eindigen.'

**Hebben de Russen zo'n verhaal nodig?
Vaak wordt gezegd dat ze zich vernederd
voelen na de val van de Sovjet-Unie.**

'De vernedering is weer zo'n verhaal van de Russische propaganda. Het idee van de collectieve vernedering is een format geworden waarmee ze kunnen vertellen dat Poe-

tin het land weer sterk heeft gemaakt. Dat deden ze ook met Stalin. "Hij heeft ons er weer bovenop gebracht." Ze manipuleren dat thema de hele tijd. Ze zouden beter wat kritisch naar hun eigen verleden kijken.' 'Elke dag worden in Rusland de inwoners vernederd door de staat, de politie, het Kremlin... De Russische samenleving is gebaseerd op vernedering, op mensen naar beneden te halen. En die mensen die horen dan op de televisie: "Aha, het is het Westen dat je vernedert." Wat een onzin. In de geschiedenis heeft niemand de Russen meer vernederd dan de staat zelf. Ze arresteerden hun eigen mensen, twintig miljoen inwoners zijn vermoord.'

Gaan de Russen mee in het verhaal dat het Westen de grote boeman is?

'Het gevoel van de eeuwige vernedering zit diep. Onder het mom van communisme, religieus patriottisme of een andere ideologie is altijd de boodschap binnengekomen dat je een onbelangrijk wezen bent, dat je niet in staat bent om grootste daden te stellen. Het Kremlin weet dus perfect welk verhaal het moet brengen om een gevoelige snaar te raken.'

Moeten wij ongerust worden?

'Ik vraag me af of we in Rusland een Islamitische Staat of een Milosevic-moment gaan krijgen, wanneer geweld een cultus wordt. Dat is nog niet het geval, tot nu toe is alle propaganda passieve agressie: dode kinderen of gebombardeerde huizen in het Donetsbekken. "Kijk eens wat de wereld ons aandoet", is de boodschap. De Volksrepubliek Donetsk verheerlijkt het geweld wel, maar dat zijn idioten en dus zeer gevaarlijk. De Russische propaganda neemt de slachtofferrol aan. In de gesprekken op televisie zit veel vitriool en bitterheid. Maar tot nu toe hoor je nergens: we gaan op jullie smoele slaan. De statistieken geven aan dat de Russen geen oorlog willen. Misschien doen ze het af als het zoveelste verhaal dat binnenkort wel weer verdwenen zal zijn.'

En al die jaren dachten wij dat we Rusland begrepen en dat het in de 'goede' richting zou evolueren.

'Ik niet, ik woonde daar. Ik heb er lang in geloofd, omdat ik goede evoluties in Moskou zag. Er leek een nieuwe middenklasse in de maak, die de oude garde zou kunnen verdrijven. Maar rond 2008 besepte ik in dat de taalgebruik niet meer klopte. Woorden als "mensenrechten" en "democratie" werden constant gebruikt, maar ze betekenden niets. Ze waren lege bubbels die in de lucht zweefden. Tegelijkertijd werden vele bedrijven op brutale wijze door hun concurrenten ingepikt terwijl de overheid een oogje dichtkneep. De realiteit stemde niet meer overeen met het taalgebruik.'

Is het proces plotseling veranderd of hebben wij het van in het begin verkeerd geïnterpreteerd?

'Ik denk dat we vanaf het begin fout zaten. De generatie leiders die groot zijn geworden met *doublethink* zal nooit tot iets anders in staat zijn. Zij kunnen niet begrijpen dat België, Nederland en Luxemburg aan één tafel kunnen zitten, omdat zij alles definiëren in termen van strijd. Samenwerken met de EU betekent voor hen samen een front vormen tegen de Verenigde Staten.' 'Als je hun in die beginperiode wees op de hervormingen die de EU wilde, dan lachten zij en zeiden: ach, dat is maar een grap. Zij begrijpen de wereld op een fundamenteel andere manier. Zij groeiden op met het dialectische materialisme, het idee dat de wereld een strijd tussen tegenstellingen is. Zij zien globalisering niet als iets positief. De liberale politici van de oppositie zijn positieve wetenschappers, Nemtsov was een fysicus. Zij die geschiedenis of filosofie heb-

ben gestudeerd, blijven in termen van conflicten en gevechten denken. Het idee van met zijn allen samen te werken, is hen vreemd. Ja, schuif alle schuld maar op Marx.'

Zullen de internationale sancties de Russische leiders tot inkeer brengen?

'Dat denk ik niet. Nu zijn land met economische problemen worstelt, draagt Poetin de bevolking op de broeksriem aan te trekken. Hij vraagt haar om zich schrap te zetten om de harde tijden het hoofd te bieden. Hij vertelt dat alles de schuld is van het corrupte, zwakke Westen. De vraag is of de Russen zijn verhaal zullen pikken. Misschien heeft hij voldoende krediet opgebouwd met de tien vette jaren die hij hen gegeven heeft. Vergeet dat de Russen vroeger veel ellende hebben gekend. De crash van 2008 betekende weinig voor hen. Zij zijn flexibel. De vraag is hoe Poetin de sancties in zijn propaganda kan gebruiken. Het zal erom spannen. Wordt de ellende zo groot dat zelfs de propaganda en het veiligheidsapparaat de mensen niet meer koest kunnen houden of zal hij de sancties weer in een mooi verhaal in zijn voordeel kunnen gebruiken?'



Corry Hancké interviewt Peter Pomerantsev en Guy Verhofstadt op Mind the Book, zaterdag 7 maart om 13 uur in de Theaterstudio in deSingel in Antwerpen.



PETER POMERANTSEV
Niets is waar en alles is mogelijk. Het surrealistische hart van het nieuwe Rusland.

Vertaald door Willem van Paassen, Hollands Diep, 288 blz., 19,99 €.
Oorspronkelijke titel: 'Nothing is true and everything is possible'.
★★★★★

‘Onder het mom van
communisme,
religieus patriot-
tisme of een andere
ideologie is altijd de
boodschap binnen-
gekomen dat je niet
in staat bent om
grootste daden te
stellen’



Peter Pomerantsev.

© Renate Milena Findeis



Een beeld van de miljonairsteuners in Moskou in 2008. Peter Pomerantsev: 'De deal tussen Poetin



en de Russen was: we laten we toe dat jullie kunnen stelen als wij ook aan de vleespotten mogen zitten.' © Thomas Peter/veedra